

ВИХОВНА РОБОТА

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:793.3

Ольга Бикова

ПОТЕНЦІАЛ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

У статті здійснено теоретичний аналіз потенціалу хореографічного мистецтва. Для цього уточнено сутність понять «потенціал» та «мистецтво». Предметом дослідження стає педагогічний та мистецтвознавчий потенціал мистецтва танцю; обґрунтовано синтетичний характер хореографії, якій об'єднує в собі музику, ритміку, образотворче мистецтво, театр і пластику рухів. З'ясовано, що формування індивідуальних творчих здібностей майбутніх педагогів-хореографів мистецтвом танцю здійснюється через функції хореографічного мистецтва. Схарактеризовано позааудиторну виховну роботу, як особливий вид діяльності в якій переважає елемент самореалізації і яка володіє великими можливостями для задоволення інтересів та творчого саморозвитку майбутніх учителів хореографії.

Ключові слова: *індивідуальні творчі здібності, майбутні вчителі хореографії, танець, позааудиторна виховна робота, потенціал, хореографічне мистецтво, функції хореографічного мистецтва, творча самореалізація.*

A theoretical analysis of choreography potential has been made in the article. The essence of the concept «potential» is defined as an ability or power that can manifest itself under the known conditions. The concept «art» is defined as skill in aesthetic terms, which, on the one hand, differs from the creatures of nature, on the other – from works of science, crafts, technology.

It has been stated that the formation of future choreography teachers' individual creative abilities by dance is carried out primarily through the following functions: cognitive, educational, communicative, aesthetic. Choreography helps to develop those aspects of the personal potential of creative individuality to which the content of other educational subjects has limited influence: imagination, active creative thinking, creativity, the ability to view phenomena of life from different positions.

The pedagogical and artistic potential of choreography is due to its synthetic character. It combines music, rhythm, fine arts, theater and plastic movements. In the process of theoretical analysis, the scientist emphasizes that

the pedagogical potential of choreography is an effective means of forming the motivation for cognitive activity and expanding the cultural space of the individual's self-realization.

Formation of individual creative abilities of future choreography teachers in higher educational institutions is carried out by involving choreography students in extra-curricular educational work. The scientist defines extra-curricular educational work as a special type of activity in which the element of self-actualization prevails. It has great potential for satisfaction of interests and creative self-development of future choreography teachers.

It has been noted that choreography is a powerful factor in the formation and development of creative personality. It gives an opportunity for self-realization. The process of improving creative potential is the goal and result of artistic and aesthetic education and becomes the starting point for understanding the choreography in the educational and socio-cultural space.

Keywords: *future teachers of choreography, individual creative abilities, dance, extracurriculum educational work, potential, choreography, functions of choreography, creative self-realization.*

В умовах активного входження України у світове співтовариство модернізація вищої освіти в нашій країні вимагає розробки науково-технологічного забезпечення інноваційних перетворень. Така перебудова стосується і системи хореографічно-педагогічної освіти у педагогічних вишах задля досягнення сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави. У світлі цих подій зростають і вимоги до якості підготовки майбутніх педагогів-митців у закладах вищої освіти.

Вивчення стану освітньої хореографічно-педагогічної практики свідчить, що сьогодні у професійному становленні майбутніх учителів хореографії завдання розвитку творчої індивідуальності розглядається як пріоритетне, що передбачає тісний взаємозв'язок фундаменталізації, гуманізації, професіоналізації з метою формування інноваційних підходів до організації позааудиторної виховної роботи у закладах вищої педагогічної освіти. Взаємозумовленість особистісного, творчого і професійного становлення має принципове значення, оскільки власна особистість майбутнього педагога-хореографа виступає в ролі інструменту його хореографічно-творчої діяльності, забезпечує готовність до досягнення соціальної, особистої і діяльнісної зрілості на основі власної творчої активності, самовдосконалення та самоактуалізації.

У сучасних педагогічних дослідженнях, присвячених проблематиці хореографічної освіти, здебільшого піднімалися такі проблеми як: формування професійних умінь майбутніх учителів хореографії (О. Бурля, С. Забрєдовський, О. Мартиненко, О. Таранцева та ін.); формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії

(Л. Андрощук); формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів хореографії (Т. Сердюк); формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії (С. Куценко); формування педагогічних переконань майбутніх учителів музики і хореографії (Ю. Ростовська); формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії (О. Реброва); основи професійної творчості майбутніх хореографів (О. Бережна); професійно-творче становлення особистості студента-хореографа (М. Юр'єва); формування балетмейстерських умінь майбутніх учителів хореографії (О. Пархоменко) та ін.

Мета статті – проаналізувати потенціал хореографічного мистецтва в ефективному процесі формування індивідуальних творчих здібностей майбутніх учителів хореографії засобами позааудиторної виховної роботи.

Стратегічні завдання освіти, визначені в «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті», Концепції розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», тісно взаємопов'язані з вихованням гармонійно розвиненої, морально та фізично здорової особистості. У всебічному розвитку людини, яка визнається в зазначених нормативно-правових документах як найвища цінність, важливе значення надається мистецтву. Воно виявляє високу ефективність у здійсненні впливу на духовний, психологічний та фізичний стан особистості, що зумовлює необхідність використання потенціалу мистецтва, зокрема хореографічного, у формуванні індивідуальних творчих здібностей майбутніх учителів хореографії.

Для виявлення сутності потенціалу хореографічного мистецтва у формуванні індивідуальних творчих здібностей майбутніх педагогів-хореографів розглянемо поняття «потенціал» та «мистецтво».

Поняття «потенціал» введено ще Аристотелем і тлумачилось ним як «поняття енергії». У філософському енциклопедичному словнику поняття «потенціал» розкривається як співвіднесення дійсності і можливості [7, с. 17].

У сучасному значенні під потенціалом розуміється прихована можливість, здатність, сила, що може проявитися при відомих умовах. Тобто дійсним у процесі формування і розвитку будь-якого явища може стати лише те, що закладено в ньому як можливість. Можливість же розглядають як потенційну дійсність для виникнення нового, наявного в тому, що існує [2, с. 95].

Для визначення поняття «мистецтво» звернемося до «Художньо-педагогічного словника», а також лінгвістичного словника, у яких зазначена дефініція тлумачиться як:

– творче відображення, відтворення дійсності в художніх образах [6, с. 219].

– одна з форм суспільної свідомості, складова частина духовної культури людства, специфічний вид практично-духовного освоєння світу

[8, с. 160].

У загальноприйнятому сенсі «мистецтвом» позначають майстерність в естетичному плані, і твори мистецтва, які відрізняються, з одного боку, від витворів природи, з іншого – від творів науки, ремесел, техніки.

Пройшовши довгу еволюцію, мистецтво від сивої давнини й до сьогодні залишається універсальним засобом конкретно-чуттєвого вираження невербалізованого духовного досвіду, насамперед естетичного, одним із головних, сутнісних поряд із релігією компонентів культури як творчо-продуктивної людської духовно-практичної діяльності [1, с. 204].

Погоджуємося з думкою Ю. Фіхте, який був переконаний, що мистецтво, на відміну від науки, яка формує розум людини, і моралі, що формує «серце», «формує цілісну людину», воно звернене не до розуму або серця окремо, але до всієї душі в єдності її здібностей, «вводить людину всередину себе самої і розташовує її там як удома»; точніше, «воно робить трансцендентальну точку зору звичайною» [1, с. 212].

На думку багатьох педагогів та психологів, саме мистецтво взагалі та хореографічне зокрема, є основою у самовихованні та саморозвитку особистості. Займаючись хореографічним мистецтвом, майбутні вчителі хореографії вчать бачити своє друге «я», знаходити підтвердження або спростування своїх думок, учинків, мотивів. Таким чином, мистецтво танцю звертає увагу особистості всередину себе.

Танець – це форма хореографічного мистецтва, у якій засобом створення художнього образу виступають рухи і положення тіла людини. Створений образ впливає на духовну та естетичну культуру не тільки глядача, а й самого танцівника. Завдяки своїй узагальненості, багатозначності, інформаційності, синтетичності, танцювальний образ відображає соціально-ціннісну орієнтацію суспільства, проектується як на глядача, так і на танцівника, тим самим сприяє усвідомленню соціальних цінностей і засвоєнню норм просоціальної поведінки.

Будучи одним із найбільш давніх і глобальних для світової культури мистецтв, за тисячоліття свого існування танець накопичив арсенал стійких засобів виразності, що зберігаються за будь-яких сценічних реформ і умов, різних форм ідейно-художньої свідомості.

Хореографічне мистецтво володіє величезним потенціалом як для естетичного виховання, так і для повноцінного вдосконалення особистості. Його синкретичність не тільки передбачає формування і розвиток музичних і рухових здібностей, але вчить зберігати і зміцнювати здоров'я, що є особливо актуальним для сьогодення. Впливаючи на внутрішню і зовнішню красу особистості, хореографічне мистецтво прищеплює основи моральної культури, етикету і манер поведінки майбутнім учителям хореографії. Заняття хореографією допомагають розвинути ті сторони особистісного потенціалу творчої індивідуальності, на які зміст інших освітніх предметів має обмежений вплив: уяву, активне творче мислення,

креативність, здатність розглядати явища життя з різних позицій. Педагогічний та мистецтвознавчий потенціал хореографії обумовлений її синтетичним характером, що об'єднує в собі музику, ритміку, образотворче мистецтво, театр і пластику рухів.

У процесі занять хореографічним мистецтвом формується гарна постава, здійснюється гармонійний розвиток форм статури, виховується розуміння простоти і витонченості рухів. Упродовж усієї історії людства уявлення про тілесну красу тісно пов'язане з міркуваннями практичної користі. Заняття хореографією чинять різнобічний вплив не тільки на внутрішню і зовнішню красу фізичної організації людини, але і на її опорно-руховий апарат, серцево-судинну, дихальну і нервову системи, а колективна форма занять допомагає реалізовувати потребу у спілкуванні.

Хореографічне мистецтво охоплює і різні сторони психіки людини: сприйняття, уяву, почуття, думки, волю. Воно відіграє важливу роль у розвитку свідомості та самосвідомості людини, у вихованні моральних якостей особистості, у формуванні світогляду.

На сьогодні хореографія налічує понад п'ятдесят різних напрямків. На думку В. Нікітіна, усі напрямки можна розподілити на дві великі групи, які визначаються за соціальною роллю танцю: танець як вид мистецтва і танець як соціально-культурний феномен, або, кажучи іншими словами, танець для глядача і танець для всіх [4].

Варто відзначити, що формування індивідуальних творчих здібностей майбутніх педагогів-хореографів здійснюється не лише видами хореографії, а й насамперед через ті функції, які виконує хореографічне мистецтво в житті людини і суспільства.

Досліджуючи потенціал хореографічного мистецтва, можна простежити його багатофункціональність, яка проявляється в інтеграції таких функцій: психофізіологічної, емоційно-чуттєвої, освітньо-виховної, організуючої, культурно-пізнавальної, мотиваційної, діяльнісно-творчої, гедоністичної, пізнавально-інформаційної, релаксійної, рефлексійної, соціально-організаційної та ін. [9].

Удаючись до аналізу багатофункціональності хореографічного мистецтва, ми спробували об'єднати декілька функцій, які мають вплив на формування індивідуальних творчих здібностей, у чотири групи. Перша група функцій пов'язана зі здатністю витворів хореографічного мистецтва бути носіями соціальної інформації (когнітивний аспект). Відображаючи дійсність, хореографічне мистецтво є одним із способів пізнання духовного світу людей, психології класів, націй, окремих осіб і суспільних відносин. Специфіка цієї функції мистецтва танцю полягає у зверненості до внутрішнього світу людини, прагненні проникнути у сферу потаємної духовності та моральних мотивів особистості. Пізнавальна функція тісно пов'язана з інформаційною, за допомогою якої відбувається набуття й передача соціального досвіду через знакову систему хореографічної

культури, зокрема через танцювальну лексику.

Друга група функцій пов'язана із здатністю формувати цілісну особистість майбутнього вчителя хореографії (виховний аспект). Формуючи почуття і думки особистості, хореографічне мистецтво впливає комплексно на розум і серце, оскільки є відображенням усієї системи людських ставлень до світу – норми й ідеали свободи, істини, добра, справедливості і краси. Цілісне, активне сприйняття глядачем художньо-хореографічного твору є співтворчістю, воно стає засобом розвитку інтелектуальної та емоційної сфер свідомості у їх гармонійній взаємодії.

Мета третьої, комунікативної функції полягає у спілкуванні з мистецтвом взагалі та розумінні історичних традицій, релігій та культурно-ціннісних особливостей світового хореографічного мистецтва (соціально-ціннісний аспект). Варто наголосити, що через комунікативну функцію мистецтва хореографії відтворюється інтелектуально-емоційна природа творчого процесу.

І нарешті, четверта, естетична функція хореографічного мистецтва фіксує його загальнолюдський, антропологічний аспект, вплив хореографічного мистецтва на людину в цілому, в єдності всіх його сторін. Саме в естетичній функції мистецтва танцю виражається нерозривність змісту і форми духовного і матеріального, без якої не може бути ні краси, ні художнього образу [3, с. 185].

Необхідно також підкреслити, що потенціал хореографічного мистецтва полягає у повноцінному естетичному вдосконаленні особистості майбутніх учителів хореографії. За своєю сутністю людина покликана творити красу і реалізувати себе через естетичну культуру. Під естетичною культурою особистості слід розуміти певний рівень потенціалу, насиченості і цілеспрямованості емоційно-чуттєвим переживанням і духовною насолодою, радістю людини від усіх видів її життєдіяльності [5, с. 312].

Варто відзначити глибинний вплив мистецтва хореографії на людину. Формуючи внутрішній світ особистості, воно спонукає її рухатися відповідно до вимог сучасного процесу розвитку суспільства, в якому майбутнє визначено за творчо розвиненими, компетентними фахівцями, які усвідомлюють значущість культурних цінностей, досягнень світових культур, формувальну роль хореографічного мистецтва.

Відзначимо, що однією з основних функцій хореографічного мистецтва є виховна. Але хореографічне мистецтво не просто виховує, а формує зовнішній вигляд творчої індивідуальності майбутнього педагога-хореографа, розвиває цілісну особистість, адже воно здатне прищепити духовні цінності, сформувати моральні орієнтири і моральні якості. Ми схильні думати, що хореографічне мистецтво – це особлива форма суспільної свідомості, концентрованого вираження людиною в різноманітних танцювальних жанрах, в узагальнених хореографічних

образах свого естетичного та ідейно-морального ставлення до дійсності.

Виховний потенціал хореографічного мистецтва сприяє формуванню індивідуальних творчих здібностей студентів, естетичного ставлення до навколишньої дійсності, стимулює емоційно-образну, художньо-пізнавальну активність студентів-хореографів, сприяє розвитку їхнього інтересу до національної культури.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на позааудиторну виховну роботу як на один із засобів формування індивідуальних творчих здібностей майбутніх учителів хореографії, що дозволяє також вирішити сукупність завдань виховного потенціалу хореографічного мистецтва.

Позааудиторна виховна робота – найважливіша частина освітнього процесу вищих навчальних закладів, адже є сприятливим ґрунтом для включення майбутніх учителів хореографії у творчу діяльність. Поряд із навчальною діяльністю, вона може бути ефективним засобом підготовки компетентного фахівця та сприяти підвищенню якості освіти у вищих навчальних закладах.

Як одна з найбільш складних і цікавих форм діяльності, позааудиторна виховна робота є надзвичайно плідною і дозволяє систематизувати знання студентів-хореографів, спрямовуючи їх у потрібне русло. Тому її слід розглядати як планомірні організовані заходи, спрямовані на засвоєння професійних знань, оволодіння вміннями і навичками формування професійно важливих якостей особистості, що відповідають вимогам професії.

Позааудиторна виховна робота вищого навчального закладу здійснюється з допомогою різних форм, від індивідуальних до масових. Серед форм позааудиторної виховної роботи – відвідування наукових гуртків, участь у конференціях та семінарах, олімпіадах, майстер-класах, концертах, фестивалях, перегляд вистав, зустрічі з видатними діячами хореографічного мистецтва. Організуючи позааудиторну виховну роботу, слід урахувати не тільки форму, а й зміст, під яким розуміється сукупність ідей, творчих задумів, сфер і напрямків, за допомогою яких досягається конкретна мета і розв'язуються завдання позааудиторної виховної роботи.

Та чи інша форма позааудиторної виховної роботи дозволяє створити відповідну систему відносин між студентами, забезпечити необхідні умови для формування індивідуальних творчих здібностей майбутніх учителів хореографії та творчої самореалізації. Завдяки різноманітності й особливості форм, позааудиторна виховна роботи спроможна неабияко емоційно вплинути, що, у свою чергу, спонукає до активізації творчої діяльності студентів-хореографів і включає їхню пізнавальну активність.

Позааудиторну виховну роботу визначаємо як особливий вид діяльності, у якій переважає елемент самореалізації і яка володіє великими можливостями для задоволення інтересів та творчого саморозвитку

майбутніх учителів хореографії. Вона надає можливості студентам-хореографам гармонізувати внутрішні та зовнішні чинники формування індивідуальних творчих здібностей, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього творчого потенціалу, задовольняє ті потреби, які не повністю реалізуються у навчальній діяльності.

Найважливішими завданнями позааудиторної виховної роботи є не тільки освоєння хореографічно-педагогічного досвіду попередніх поколінь, що, без сумніву, сприяє відродженню національної хореографічної культури, але і формування естетичного ставлення майбутніх педагогів-хореографів до творів хореографічного мистецтва, стимулювання когнітивної сфери, прагнення до естетичної самоосвіти і самовиховання, утвердження ціннісних орієнтацій, ідеалів краси навколишнього світу, формування прагнення вносити елементи прекрасного в навколишнє життя.

Як бачимо, педагогічний потенціал хореографічного мистецтва є ефективним засобом формування мотивації до пізнавальної діяльності і розширення культурного простору самореалізації особистості. Це пов'язано ще з тим, що відродження та розвиток національного хореографічного мистецтва може стати дуже сильним фактором впливу на духовний світ майбутніх учителів хореографії.

Слід звернути увагу на те, що якби не було пов'язане хореографічне мистецтво із близькими йому мистецтвами, по суті своїй воно є самостійним видом мистецтва і має тільки йому притаманну специфіку. У ньому взаємопов'язані мистецтво і навчання, мистецтво і виховання, воно відрізняється вкрай жорсткими, тривалими і трудомісткими методами формування творчої індивідуальності в освітньому процесі.

Хореографічне мистецтво в освітній системі вищих закладів освіти оптимізує зв'язок теорії і практики, виводячи в пріоритет практичну частину. Традиції хореографічно-педагогічної освіти в нашій державі в сучасних реаліях розглядаються як один із найважливіших ресурсів розвитку суспільства, як провідний чинник культурно-освітнього процесу. Хореографічно-педагогічна освіта і її традиції вибудовували свою педагогічну систему на основі накопичення і концентрації художнього та творчого унікального потенціалу мистецтва народного танцю.

Отже, хореографічне мистецтво є потужним чинником формування і розвитку творчої індивідуальності, надає їй можливість для самореалізації. Процес удосконалення творчого потенціалу є метою і результатом художньо-естетичного виховання і стає відправною точкою осмислення хореографічного мистецтва в освітньому та соціально-культурному просторі.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо в удосконаленні форм та наповнюваності змісту позааудиторної виховної роботи вищих закладів освіти для ефективного процесу формування індивідуальних творчих здібностей майбутніх вчителів хореографії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бычков В. В. Эстетика: краткий курс. Москва: Проект, 2003. 384 с.
2. Краткая философская энциклопедия / сост.: Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. Москва: Прогресс, 1994. 576 с.
3. Краткий словарь по эстетике / под ред. М. Ф. Овсянникова. Москва: Просвещение, 1983. 223 с.
4. Никитин В. Ю. Профессионально-педагогическая подготовка балетмейстера в учебных заведениях культуры и искусства: автореф. дис. на соиск. ученой степени докт. пед. наук: 13.00.08. Москва, 2007. 50 с.
5. Новиков А. М. Педагогика: словарь системы основных понятий. Москва: ИЭТ, 2013. 268 с.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. Изд. 16-е, испр. Москва: Рус. язык, 1984. 797 с.
7. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичев. Москва: Сов. Энциклопедия, 1983. 840 с.
8. Художественно-педагогический словарь / сост.: Н. К. Шабанов, О. П. Шабанов, М. С. Тарасова, Т. Д. Пронина. Москва: Академический проект: Трикта, 2005. 480 с.
9. Шевчук А. Дитяча хореографія: програма та навчально-методичне забезпечення хореографічної діяльності дітей від 3 до 7 років: навч.-метод. посіб. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.